



Skötselplan för Tomsängens naturreservat

1. Syfte med säkerställande och skötsel

Syftet med reservatet är att:

- Skydda och vårda ett värdefullt lövskogsområde som i norr består av äldre naturlig ädellövskog och i söder av trädklädda betesmarker.
- Vårda ett antal värdefulla gamla ekar som hyser sällsynta växter och djur.
- Säkra gynnsam bevarandestatus för ett Natura 2000-objekt som domineras av äldre naturlig ädellövskog och trädklädda betesmarker.
- Skydda och vårda ett antal kulturlämningar.
- Erbjuder allmänheten möjlighet till rekreation och rika natur- och kulturupplevelser.

Syftet ska nås genom att den äldre ädellövskogen lämnas för fri utveckling medan den trädklädda betesmarken behåller en variation i öppenhet. Gamla ekar ska frihuggas och skötas långsiktigt. Kulturlämningarna ska framröjas och synliggöras. Friluftslivet ska främjas genom informationsinsatser samt olika anordningar.

2. Beskrivning

2.1 Administrativa data

Objektnamn:	Tomsängens naturreservat
Objektnummer:	04-02-91
Skyddsform:	Naturreservat
Kommun:	Vingåker
Församling:	Västra Vingåker
Fastighet:	Högsjögård 5:85
Markägare:	Staten genom naturvårdsfonden
Förvaltare:	Länsstyrelsen
Arrendator:	Ulf Einarsson
Servitut:	Vingåkers kommun har avtalsservitut på en vattenledning som går genom reservatet.
Nyttjanderätter:	Jakträttsupplåtelse
Naturgeografisk region:	Nr. 24, Svealands sprickdalslandskap
Kulturgeografisk region:	Mellanbygden
Lägesbeskrivning:	Tomsängen ligger norr om Högsjön ca en mil väster om tätorten Vingåker
Topografisk karta:	09F NO
Ekonomisk karta:	09598
ID-punkt:	6545813.1494197
Gräns:	Områdets gräns är markerad med heldragen

Datum

Dnr

2003-06-13

511-3926-2002

Areal: linje på beslutets kartor.
27,7 ha, varav land 27,7 ha
Status: Beteckning:
- Natura 2000 SE0220367
- Naturvårdsplan 28-27 (Klass-II)
- Ädellövskogsinventeringen 9F 9i J, K, L
- Riksintresse (MB 3:6) D23, Högsjö (kulturmiljövärd)

Markslag och naturtyper:

Skogsmark:
Ädellövskog 8 ha
Trädklädd betesmark 9 ha
Triviallövskog 3 ha
Triviallövskog med ädellövinslag 5 ha
Lövsumpskog 3 ha

Naturtyp enligt Natura 2000:

- Boreonemorala, äldre naturliga ädellövskogar av fennoskandisk typ med rik epifytflora (9020) 8 ha
- Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9070) 9 ha
- Västlig taiga (9010) 3 ha
- Lövsumpskogar av fennoskandisk typ (9080) 3 ha

Prioriterade bevarandevärden:

- Markslag Skogsmark, betesmark
- Naturtyper Äldre, naturlig ädellövskog, trädklädd betesmark, lövsumpskog
- Strukturer (landskapselement) Gamla, dels grova träd (ek, asp), döda träd, stenmur, gravfält, varggrop, röjningsrösen
- Växt- och djursamhällen Vedsvampar, lavar, mossor, kärlväxter, vedinsekter, fåglar
- Kulturmiljövärden Raä nr 42/gravfält, 170/fångstgrop samt röjningsrösen och stenmur
- Friluftsliv

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Tomsängen har varit möjlig som livsmiljö för människan sedan stenåldern. Området är beläget ca 50 – 60 m ö h och under stenåldern, då havet stod ca 50 m högre än idag, var Högsjön en smal havsvik i ett större innerskärsområde.

Tomsängen bör, som namnet antyder, ha varit äng för fodertäkt i äldre tider. Övergången mellan ängsmarken i det nuvarande reservatet och den sentida åkermarken i söder markeras av en stenmur uppbyggd av odlingssten. Tomsängen har under senare tid varit bevuxen med lövskog, något

häradskartan från slutet av 1800-talet och den ekonomiska kartan från 1950-talet visar.

Området ingår i Högsjö godskomplex vilket redan under medeltiden omfattade de stora skogsmarkerna kring Högsjön, Ölångsjön och Finningesjön. I jordeboken för Högsjö från 1514 upptas bland annat utgårdens Bistorp strax öster om Tomsängen.

2.3 Beskrivning av bevarandevärden

Biologiska bevarandevärden

Tomsängen är ett av de värdefullaste lövskogsområdena i västra Sörmland, känd för sina höga naturvärden sedan 30 år tillbaka. Inom området finns grova ekar och hålaspar och gamla hasselbuskar i en blandning av vildvuxen naturskogsartad lövskog och trädklädd betesmark. Tomsängen ligger i en ekrik trakt kring norra sidan Högsjön och Högsjögård.

Den norra delen utgörs av olikåldrig ädellövskog, triviallövskog och alkärr. Skogens ålder varierar, men de stora bestånden har en ålder på ca 70-100 år. Enstaka träd har dock uppnått en mycket högre ålder. Ädellövskogen domineras av ek och här finns inslag av lönn, ask och lind. Buskskiktet domineras av hassel och skogstry, där hassel bildar sammanhängande områden av lundkaraktär. Vegetationen har sitt ursprung i ett tidigare hagmarksstadium, men har genom senare igenväxningsfaser fått karaktär av naturskog. Stora partier är aspdominerade med inslag av ek, andra lövträd och bitvis även gran. Väst i området finns ett antal flera hundra år gamla, grova och ihåliga ekar kvar från en tidigare hagmarksepok. Ekarna har en diameter på uppemot två meter. Äldre gran finns inom ett begränsat område och utgör ett värdefullt inslag för vinterfågelfaunan.

Den rika floran och artrikedomen av buskar och träd vittnar om hög näringsstatus. Bland annat är vätteros vanlig. Vid vårblomningen finns mängder av blåsippa, harsyra och liljekonvalj. Hässlebrodd och lundgröe är de vanligaste gräsen medan kranshakmossa, hus- och väggmossa förekommer rikligt. Många träd är döda, döende eller har döda grenar i kronan och i de gläntor som uppstår sker en naturlig förnyring av lövträd. Skogen har stor betydelse för fågellivet genom sin rika tillgång på boträd. Skogstillståndet erbjuder många biotoper för ovanliga vedinsekter samt för svampar, lavar och levermossor. Genom östra delen av området går ett dike som omges av alkärr. I ett av kärren är alen gammal och har sockelbildningar.

Den trädklädda betesmarken i söder karaktäriseras av medelgrova ekar, aspar, hasseldungar och någon lind. Genomsnittlig trädålder är uppemot 100 år, men en del träd är betydligt äldre. Fuktängar med tuvtätel är den dominerande vegetationstypen. Här och var förekommer lågvuxna gräs och hävdgynnade arter som brunven, krypven, vitklöver, revsmörblomma och gökblomster. På mindre fuktig mark utgör betesmissgynnade och skuggtåliga växter som ekorrbär, hässlebrodd, lundgröe och stenbär vanliga inslag. Av hävdgynnade arter som förekommer i hagen kan nämnas svinrot, prästkrage, grönvit och vanlig nattviol, pillerstarr, blekstarr, hirsstarr, trådtåg, backsmörblomma och betesdagglåpa.

Datum

Dnr

2003-06-13

511-3926-2002

Hela området hyser tämligen gott om död ved, som främst skapats genom självgallring av klenare träd. I betesmarken finns även gott om färsk solexponerad ekved, en viktig resurs för många hotade arter. Omgivningarna till Tomsängen är lövrika och här finns hyggligt med solitärekar.

Ett antal signal- och/eller rödlistade arter är registrerat av insekter, lavar och vedsvampar, främst knutna till gamla ekar och döda aspar. Bland annat är hittat blekticka, rutsinn, kandelabersvamp, koralltaggsvamp, lunglav, rödbrun blekspik, svartbrun brunbagge och gulbent grenbock.

Kulturmiljövärden

De äldsta kända lämningarna vid Tomsängen är från äldre järnåldern, århundradena kring Kristi födelse. På krönet och i sydsluttningen av en mindre moränrygg nära Högsjöns strand finns ett gravfält med arton synliga gravanläggningar. 18 gravar är runda stensättningar och en har triangulär form. Väst och sydväst om gravfältet finns terrasseringsränder som kan vara spår av en boplats samtida med gravfältet. I området närmast gravfältet finns också små samlingar av röjningssten.

Fornlämningarna är skyddade enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

I Tomsängens östra del finns en fångstgropsliknande lämning samt ett flertal röjningsrösen. Stensamlingarna kan vara upplockade från små odlingsytor eller från ytor vilka nyttjades för slåtter. Genom området löper den gamla landsvägen mellan Vingåker och Högsjö.

Geologiska/hydrologiska bevarandevärden

Topografin är platt frånsett några mindre ryggar av blockig morän i väster samt rikligt med temporärt vattenfyllda sänkor bevuxna med al. Ett meterdjupt dike går genom östra delen av området. Berggrunden består av äldre djupbergarter i allmänhet, vanligen granodiorit. Morän av sandig, normalblockig typ täcker så gott som hela arealen frånsett ett par fläckar i nordöst med glaciala sediment.

Intressen för friluftsliv/forskning/utbildning

Området har stor betydelse som strövområde för lokalbefolkningen och exkursionsmål för naturintresserade. Området kan ha stor betydelse för forskning och utbildning.

Prioriterade bevarandevärden

Hög prioritet har de gamla/döda lövträden, främst ekar och aspar, ädellövkogen, den mångfald av arter som är knuten till de gamla lövträden samt kulturlämningar och friluftslivet.

Datum

Dnr

2003-06-13

511-3926-2002

Bevarandevärden	Internationell status	Nationell status	Regional status	Lokal status	Ingen status
Aldre naturlig ädellövskog	X	X	X	X	
Trädklädd betesmark	X	X	X	X	
Västlig taiga	X	X	X	X	
Lövsumpskog	X	X	X	X	
Gamla, dels grova träd (ek, asp), döda träd		X	X	X	
Kulturmiljövärden		X	X	X	
Vedsvampar, vedinsekter, lavar, mossor, kärlväxter		X	X	X	
Friluftsliv			X	X	

Referenser

Fornminnesregistret, Västra Vingåkers socken.

Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2002. *Svampfloran i tolv sörmländska lövskogar*.

Regional miljöövervakning. Rapport M-2002:1

Ahnlund, H., odaterat. *Förberedande undersökning av vedinsektsfaunan inom naturvårdsområdet Tomsängen, Högsjö*.

Länsstyrelsen i Södermanlands län, 1991. *Sörmlands Natur*. Naturvårdsprogram.

Karlsson, B., 1998. *Förteckning över kärlväxter i den inhägnade delen av Tomsängen*.

Karlsson, B., 1998. *Förteckning över växter i skogsdelen av Tomsängen vid Bistorp i V:a Vingåker*.

Sveriges Geologiska Undersökning, 1988. *Berggrundskartan*, 9F FINSPÅNG NO.

Sveriges Geologiska Undersökning, 1994. *Jordartskartan*, 9F FINSPÅNG NO. Digital utgåva.

Sörmlandsbygden 1988:1. Sörmlands hembygdsförbunds årsbok, 1987. S 194f.

Ädellövskogsinventeringen i D-län 1985. ID-nr: 9F 9i J, K, L

Wikars, L., 2002. *Vedskalbaggar och andra insekter i sex skogsområden i norra Södermanlands län*. Regional miljöövervakning. Rapport.

Ekonomiska kartan, 1955. Kartblad 09598.

Häradskartan, 1904. Oppunda härad, sydvästra delen.

3. Indelning i skötselområden

Tomsängen delas in i två olika skötselområden enligt skötselplanekartan, bilaga 3. Inom området finns goda möjligheter att gynna olika organismgrupper dels genom aktiva åtgärder men även genom orördhet och fortsatt fri utveckling.

Skötselområde 1:

Omfattar ca 16 hektar skogsmark med i huvudsak fri utveckling.

Skötselområde 2:

Omfattar ca 12 hektar trädklädd betesmark med varierande slutenhet. Skötselform ska vara naturvårdsinriktad betesdrift och skötsel av träd- och buskskikt.

4. Mål och åtgärder för skötselområden

4.1 Kvalitetsmål och gynnsam bevarandestatus

- Naturtypen "boreonemorala, äldre naturliga ädellövskogar av fennoskandisk typ med rik epifytflora" ska ha gynnsam bevarandestatus där arealen är 8 hektar (riktvärde). På sikt ska arealen utökas till ca 13 hektar.
- Naturtypen "trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ" ska ha gynnsam bevarandestatus där arealen är 9 hektar (riktvärde).
- Naturtypen "västlig taiga" ska ha gynnsam bevarandestatus där arealen är 3 hektar (riktvärde).
- Naturtypen "lövsumpskogar av fennoskandisk typ" ska ha gynnsam bevarandestatus där arealen är 3 hektar (riktvärde).

Tomsängen ingår i ett av länsstyrelsens projekt inom miljöövervakning; artövervakning av lunglav.

4.2 Skötselmål och föreskrifter för skötsel

Målsättningen med reservatets skötsel skall vara att:

- Bevara ett område med naturlig ädellövskog med särpräglad vegetation, flora och djurliv genom fri utveckling.
- Bevara och vårda en trädklädd betesmark genom betesdrift och skötsel av träd och buskskikt.
- Bevara och utveckla den hävdgynnade floran i betesmarken.
- Ge friluftslivet goda betingelser.
- Bevara områdets kulturlämningar och tydliggöra dessa för allmänheten.

Föreskrifter för skötsel

- Inom skötselområde 1 ska inväxande gran röjas bort om den utgör hot mot lövskogen. På sikt ska ädellövträden i triviallövskogen som har inslag av ädellövträd gynnas på bekostnad av triviallövträden.
- Den gamla landsvägen inom skötselområde 1 ska hållas fri från träd och buskar och de gamla ekarna längs vägen ska skötas genom frihuggning och röjning. Några av de grova ekarna i väster bör också frihuggas.
- Den trädklädda betesmarken inom skötselområde 2 ska ha varierande slutenhet och gott om bärande träd och buskar. Slutna skogsdungar ska finnas. De grova ekarna bör ha en helt fri krona utan inträngande ungräd. För att säkra återväxten av jätteträd ska unga träd friställas för att kunna utvecklas till vidkroniga jätteträd. Eventuellt får ek planteras.
- I nordost ingår i skötselområde 2 en liten areal där betesmarken dels är granbevuxen. Här kan behållas en del gran som skydd för djuren, men en viss mängd kan tas ut närmast huset på närliggande fastighet.
- Betesdjur ska i första hand vara nötkreatur och betespåsläppet ska vara sent. De öppna ytorna ska vara väl avbetade vid betessäsongens slut medan de slutna skogsdungarna ska ha ett extensivt bete.
- Avverkning och röjning bör ske under höst eller vinter och uttransport skall ske på tjälad eller torr mark med maskiner med lågt marktryck. Avverkningsavfall

avlägsnas från stigar, vägar, bäckar, diken, kulturminnen etc. samt i anslutning till dessa.

- Skötsel av död ved: Alla grövre stammar av döda träd bör lämnas på plats ev. förflyttas till mer lämpliga delar inom området. Klenvirke och sly kan dras ihop till högar vilka kan lämnas kvar att förmultna på lämpliga platser. Högstubbar, lågor och torrakor av olika trädslag ska lämnas i både skog- och betesmarker.
- Skötsel av kulturlämningar: Träd och buskar som växer i stensättningar, röjningsrösen, terrasseringar och murar tas bort så att inte konstruktioner trycks sönder av rötter eller skadas av rotvältor.

5. Information, friluftsliv och turism

Naturreservatet har goda förutsättningar som ströv- och rekreationsområde för allmänheten. Länsväg 566 utgör norra gränsen av reservatet och gör tillgängligheten god. Vid länsvägen ska den befintliga parkeringsplatsen rustas upp samt utökas och här ska sättas upp en informationstavla. Från parkeringen går det ut en markerad skogsslinga som tar besökaren genom reservatets varierande natur. Naturskön och strövvänlig är också den gamla landsvägen norr i området.

6. Jakt

Jakten regleras inte i reservatsföreskrifterna men bör bedrivas i enlighet med god jaktsed.

7. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var	Vem	Prioritet	Finansiering
Frihuggning av ekar	År 2003-04, senare vid behov	Skötsel-område 1, 2	Brukaren/entreprenör	1	Vårdanslaget
Avverkning av gran	Vid behov	1	Brukaren/entreprenör	2	Vårdanslaget
Avverkning och röjning	År 2003-04, senare vid behov	2	Brukaren/entreprenör	1	Vårdanslaget
Betesdrift	Årlig	2	Brukaren	1	Miljöstöd/vårdanslag
Stängsling	År 2003	2	Brukaren/entreprenör	1	Vårdanslag/ev. andra bidrag
Underhåll av stängsel och stättor	Vid behov	2	Brukaren/entreprenör	1	Vårdanslag
Skötsel av kulturlämningar	Vid behov	1, 2	Entreprenör	1	Vårdanslag
Skötsel av leder/landsväg	År 2003, senare vid behov	1, 2	Entreprenör	1	Vårdanslag

Datum

Dnr

2003-06-13

511-3926-2002

Uppföljning av skötselmål	Årlig	1, 2	Länsstyrelsen	1	Vårdanslag
Uppföljning av kvalitetsmål	Vart 6-12 år	1, 2	Länsstyrelsen	2	Miljöövervakning/vårdanslag
Tillsyn av föreskrifter	Årlig	1, 2	Länsstyrelsen	2	Vårdanslag

8. Tillsyn, dokumentation och uppföljning

8.1 Årlig dokumentation av skötselåtgärder

Varje år dokumenteras följande:

- Datum för betespåsläpp och installning: Brukaren
- Antal betesdjur, djurslag/ras: Brukaren
- Avverkning, röjning mm/areal: Brukaren/entreprenör

Dokumentationen redovisas till reservatsförvaltaren, länsstyrelsen, som ansvarar för aktiv arkivering av materialet.

8.2 Uppföljning av skötselmål

Uppföljning av skötselmålen skall göras varje höst av länsstyrelsen tillsammans med brukaren.

8.3 Uppföljning av kvalitetsmål

Huvudansvarig för uppföljningen är länsstyrelsen.

- Mätning av arealer av anmälda naturtyper till Natura 2000 utförs vart 6-12 år.

9. Kostnader och finansiering

Staten genom länsstyrelsen och Naturvårdsverket svarar för alla kostnader i samband med skötsel och förvaltning av området.

Åtgärd	Finansiering
Utmärkning av reservatets gränser	Länsstyrelsen
Vägskyltar	Länsstyrelsen
Informationstavlor	Länsstyrelsen
Parkering, anläggning och underhåll	Länsstyrelsen
Skötsel i form av avverkning och röjning	Länsstyrelsen
Leder, underhåll	Länsstyrelsen
Uppföljning av kvalitetsmål	Länsstyrelsen